

PRATARMĖ

Prieš jus jau ketvirtas tradicinio ir atpažįstamo tapusio mokslinių straipsnių rinkinio tomas. Norint atliepti ir veiksmingai valdyti pokyčius, būtina nuolat rinkti duomenis, juos analizuoti, vertinti, taikyti praktikoje. Tokius kaitą ir proaktyvumą įgalinančius duomenis savivaldybių viešosios bibliotekos (SVB) gauna Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliotekininkystės skyriaus darbuotojų nuosekliai atliekamais tyrimais. Šio skyriaus tyrėjai nuo 2013 m. nagrinėja įvairius viešųjų bibliotekų veiklos aspektus, pristato tyrimų rezultatus, teorines išvalgas ir rekomendacijas profesinei bendruomenei ir visuomenei.

Pirmas tyrimų tomas išėjo 2015 metais. Trijuose tomuose buvo pateikta penkių tyrimų medžiaga. Jie apėmė įvairius SVB ir visos jų sistemos sąsają su aplinka, jų integracijos su savivaldybių kultūros ir socialinės plėtros strategijas, organizavimo, veiklos (taikant BIX (*Bibliotheksindex* – bibliotekų indeks) metodiką) aspektus. Ketvirtas tomas papildė SVB tyrimų seriją trimis reikšmingais darbais, kuriuose pristatoma viešųjų bibliotekų mokslo tiriamoji veikla 2010–2015 m., viešųjų bibliotekų informacinė veikla ir šių bibliotekų vartotojų skaitmeninio raštingumo lygmuo, SVB galimybės ugdyti suaugusių bendruomenės narių skaitmeninį raštingumą.

Rinkinyje pristatomo pirmo tyrimo tikslas – išsiaiškinti mokslo tiriamosios veiklos būklę SVB ir nustatyti, kiek joje yra „intelektinio įdirbio kuriant naujas žinias ir (ar) taikant jas praktinėje bibliotekų veikloje“. Viešųjų bibliotekų mokslinės veiklos tyrimui atlikti pasirinktas

koordinuotojo tyrimo būdas padėjo sujungti bendram darbui Nacionalinės bibliotekos ir apskričių viešųjų bibliotekų tyrėjas ir užtikrino galimybę surinkti duomenis iš 59 SVB (98,3 proc. viso sektoriaus bibliotekų tinklo, N=60). Taikant specialiai šiam tyrimui parengtą metodiką, derinant kokybinius ir kiekybinius tyrimo metodus surinktus duomenis buvo galima išanalizuoti ir pateikti išsamią ir patikimą informaciją apie SVB sektoriuje paplitusias mokslo tiriamosios veiklos formas, įvertinti šių darbų kokybę. Tyrimas taip pat atskleidė, kaip vyksta mokslo tiriamosios veiklos rezultatų sklaida, jų taikymas viešosiose bibliotekose, padėjo išsiaiškinti mokslo tiriamosios veiklos plėtros galimybes viešosiose bibliotekose.

Apskričių viešųjų bibliotekų tyrėjų surinktus duomenis apibendrino Elvyda Skuodytė, Nacionalinės bibliotekos Bibliotekininkystės skyriaus vyriausioji metodininkė, kurios bibliotekininkų bendruomenei pristatyti nereikia. E. Skuodytė turi didelę praktinio darbo bibliotekoje patirtį, pastaruoju metu nuosekliai atlieka šios srities tyrimus. Atliktų darbų kokybė, pateiktos išvados ir rekomendacijos liudija praktinio įdirbio ir tyrėjos gebėjimų derinimo svarbą.

Pasirinkta tyrimo tema gana „rizikinga“, nes viešųjų bibliotekų mokslinė tiriamoji veikla niekada nebuvo specialiai tyrinėjama. Be to, E. Skuodytė visiškai teisingai atkreipia dėmesį į tai, kad sektoriuje nėra patikimų susitarimų nei dėl terminų ir apibrėžimų, nei dėl turinio ar procedūrų. Nors SVB veikla tirama gana intensyviai, identifikuojant pokyčius ir tendencijas, savarankiškas SVB indėlis į tiriamąją veiklą sektoriuje yra kuklus, ši veikla nėra tinkamai institucionalizuota. Tyrimą sunkino ir tai, kad dalis savarankiškai atliekamų tiriamojo pobūdžio darbų nedokumentuojama, o dokumentuoti darbai retai atitinka moksliniam tyrimui keliamus reikalavimus. Be to, tiriamosios veiklos instrumentai retai taikomi realioms bibliotekų veiklos problemoms identifikuoti.

Paradoksas, kad, nors beveik trečdalis SVB sektoriaus darbuotojų pagal einamas pareigas turėtų atlikti mokslo tiriamąją veiklą, į jų kvalifikaciją ir kompetencijas beveik neatsižvelgiama. Dauguma jų neturi nė bazinių

tokiai veiklai reikalingų žinių ir įgūdžių, o kvalifikacijos tobulinimo galimybių taip pat trūksta. Tad nekeista, kad SVB daug dažniau yra tyrimo objektai, o ne iniciatorės, o pačių bibliotekų atliekami tyrimai yra neprofesionalūs. Galima pritarti E. Skuodytės įžvalgai, kad tai kenkia ir pačioms bibliotekoms. Dėl kompetencijų trūkumo ir prastos tyrimų kokybės neįmanoma nustatyti tikrųjų bibliotekos veiklos problemų, taigi tokių tyrimų pagrindu parengti siūlymai ir priimami sprendimai nepatikimi.

Tyrimo rezultatai greičiausiai nebuvo netikėti ir atskleidė didžiausius mokslinių tyrimų SVB trūkščius. Pirmiausia tai atitinkamų kvalifikacijų ir kompetencijų spragos. Kita ir, ko gero, dar svarbesnė priežastis – nors daug SVB vadovų ir darbuotojų pozityviai vertina mokslo tiriamąją veiklą, suvokia jos svarbą ir potencialią naudą sektoriaus bibliotekų raidai, linkstama prie modelio, kuriame tyrimų iniciatorių vaidmuo tenka apskričių viešosioms bibliotekoms, o dar geriau – Nacionalinei bibliotekai.

Moksliniai tyrimai, rinkos tyrimai, informacinė analitinė veikla yra vienas iš patikimiausių būdų gauti žinių, reikalingų tikslingai bibliotekų plėtrai, argumentuotiems pokyčiams inicijuoti. Ši veikla neatskiriama modernios bibliotekos egzistavimo dalis: tai patikimi savęs pažinimo, refleksijos, planavimo, proaktyvumo instrumentai, todėl straipsnio „Savi-valdybių viešųjų bibliotekų mokslo tiriamoji veikla 2010–2015 m.“ pabaigoje pateiktos rekomendacijos galėtų tapti mokslinių tyrimų SVB sektoriuje organizavimo gairėmis.

Straipsnio „Viešųjų bibliotekų informacinė veikla“ autorė bibliotekininkų bendruomenei gerai žinoma mokslininkė, biblioterapijos ekspertė ir tinklaraštininkė dr. Daiva Janavičienė nagrinėja bibliotekose teikiamų informacinių paslaugų vietą, poreikį, reikšmę ir svarbą išryškindama viešųjų bibliotekų institucinę specifiką.

Pristatydama tyrimą, autorė kelia problemą, kad dėl viešųjų bibliotekų tinklo ir darbuotojų kaitos Lietuvoje, nesant kvalifikacijos tobulinimo sistemos, pastebima profesionalaus bibliotekinio darbo devalvacija. Ieškodamos savo vietos ir bandydamos įsitvirtinti arba bent išlikti bibliotekos

ieško papildomų, su bibliotekine veikla nesusijusių funkcijų, vietos valdžios kartais verčiamos užsiimti veikla, kurios neatlieka kitos institucijos. Ar iš tiesų viešoji biblioteka artimiausiu metu pasikeis iš esmės, transformuosis į ką nors visiškai naujo, gal pakis jos funkcijos, o gal informacinės technologijos (IT) ir laisvai prieinamos informacijos kiekiai sunaikins pačią biblioteką?

Ieškodama atsakymo į šį klausimą dr. D. Janavičienė išanalizavo visą šūsnį profesinės literatūros. Didelė tyrimo dalis skirta viešosios bibliotekos ištakoms, institucinei esmei, kaitai, ateities vizijoms drauge siekiant rasti informacinės veiklos vietą viešojoje bibliotekoje, pagrįsti šios veiklos reikšmę, turinį, apimtį, prasmę, poreikį, instrumentus ir pan. Ši tyrimo dalis galėtų tapti atskiru tyrinėjimu, kuriame pristatomi ir apibendrinami bibliotekų ateities scenarijai, žinomų Lietuvos ir užsienio bibliotekininkystės teoretikų įžvalgos, tarptautinių bibliotekininkų organizacijų dokumentuose įvardytos tendencijos, grėsmės ir galimybės.

Siekdama apibrėžti, kaip realizuojama informacinė viešųjų bibliotekų funkcija, autorė pasitelkia Lietuvos ir užsienio autoritetus. Analizės rezultatas – informacinės viešųjų bibliotekų funkcijos realizavimo procesų išgryninimas ir apibūdinimas. Akivaizdu, kad paslaugų spektras ir rūšys, jų teikimo būdai konkrečioje šalyje, regione ar bibliotekoje gali skirtis priklausomai nuo vartotojų poreikių. Svarbu tai, kad dr. D. Janavičienė ne tik pateikia informacijos paslaugų „sąrašą“ – straipsnyje nagrinėjamos tokių paslaugų realizavimo galimybės ir poreikis, paslaugų ir poreikių neatitikties priežastys, akcentuojama informacijos vartotojų pažinimo ir bibliotekininkų profesinių kompetencijų svarba. Atliktas tyrimas leido sukurti apibendrinančią bibliotekų informacinės veiklos teorinę schemą, kuri parodo esminius veiklos komponentus ir jų tarpusavio priklausomybę, ir galiausiai išskirti esmines informacijos paslaugų viešosiose bibliotekose kryptis.

Trečias šiame rinkinyje pristatomas tyrimas skirtas SVB suaugusių vartotojų skaitmeninio raštingumo analizei, jų galimybėms ir potencialiems

poreikiams identifikuoti, probleminėms sritims nustatyti. Autorė – Nacionalinės bibliotekos Bibliotekininkystės skyriaus vyriausioji metodinėtyrėja, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dėstytoja, turinti kelių dešimtmečių pedagoginio ir mokslinio darbo patirtį komunikacijos ir informacijos mokslų srityje, dr. Jurgita Rudžionienė.

Atkreiptinas dėmesys į straipsnio „Skaitmeninis viešųjų bibliotekų vartotojų (suaugusių) raštingumas“ skyrių, kuriame autorė analizuoja šiuolaikinę medijų ir informacinio raštingumo sampratą. Aptariama apibrėžimų evoliucija ir kaita, nes šis klausimas nuo pat informacinio raštingumo sąvokos atsiradimo 1974 m. tebėra aktualus svarstymų ir diskusijų objektas. J. Rudžionienė analizuoja ir pristato svarbiausius tarptautinius dokumentus: standartus, gaires, nacionalinių bibliotekininkų organizacijų siūlymus ir aiškinimus. Aptariami svarbiausi medijų ir informacinio raštingumo modeliai, jų taikymo galimybės. Atkreipiamas dėmesys į skaitmeninio raštingumo, kaip vienos iš bendrojo informacinio raštingumo integralių dalių, aktualizavimą nūdienos visuomenėje, siekiant mažinti informacinę, kartu ir ekonominę, taip pat socialinę atskirtį.

Tyrimui atrinkta dvylika Lietuvos rajonų SVB ir jų filialų iš visų apskričių. Labiau nutolę nuo didžiausių Lietuvos miestų rajonai buvo pasirinkti atsižvelgiant į tai, kad jų gyventojai dėl ekonominių, geografinių ir pan. veiksnių mažiau naudojami IT priemonėmis, dėl to turi mažiau galimybių naudotis informacija, kurios prieigai šios priemonės būtinos, turi menkesnes galimybes kelti kvalifikaciją. Analizuodama ši SVB vartotojų segmentą, autorė siekia išsiaiškinti SVB galimybes organizuojant ir įgyvendinant vartotojų skaitmeninio raštingumo ugdymo veiklą ir parengti atitinkamas rekomendacijas.

Tyrimo rezultatai ir jų analizė parodė tai, ko buvo galima tikėtis: SVB vartotojai į bibliotekas ateina praleisti laisvalaikio arba dėl pažintinių tikslų, dauguma vartotojų naudojami populiariausiomis elektroninėmis paslaugomis, yra įvaldę „klasikines“ IT priemones ir įrankius, dalyvauja mokymuose, gana daug žino apie interneto grėsmes ir pavojus. Kita vertus,

tyrimas parodė, kad SVB vartotojai, neturintys reikiamų skaitmeninio raštingumo gebėjimų, neturi motyvacijos juos tobulinti, įgyti naujų. Svarbu tai, kad atliktas tyrimas leido „dokumentuoti“ esamą situaciją, o tai gali būti naudinga stebint jos pokyčius. Viešosios bibliotekos turėtų nuolat tirti ir analizuoti SVB vartotojų skaitmeninio raštingumo būklę, žinoti jų poreikius, galimybes, norus ir siekius taikyti naujausias IT priemones ir įrankius. Tokie duomenys yra pagrindas organizuojant skaitmeninio ir medijų raštingumo mokymus, kurie, viena vertus, padėtų vartotojams, kita vertus, leistų bibliotekininkams pritaikyti edukacinės veiklos patirtį, žinias ir įgūdžius, keltų bibliotekos prestižą.

Mokslinių straipsnių rinkinyje gausu lentelių, diagramų, schemų, kurios papildo pristatomą medžiagą ir lengvina skaitymą. Svarbu atkreipti dėmesį į autorių pateiktas rekomendacijas ir siūlymus, tolesnių tyrimų instrumentus. Kūrybiškas šių priemonių taikymas gali padėti spręsti kai kurias problemas vietoje, nelaukiant nurodymų „iš viršaus“. Atliktų tyrimų kokybę liudija išsamūs literatūros sąrašai, kuriuos, jei reikia, galima naudoti gilinantis į pateiktą informaciją, taip pat siekiant asmeninio profesinio tobulėjimo.

PADĖKOS

E. Skuodytė nuoširdžiausiai dėkoja apskričių viešųjų bibliotekų specialistėms Ritai PALIUKAITEI-MEDECKIENEI (Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka), Paulinai SPRINDŽIUKAITEI (Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka), Irminai GIRNIENEI (Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka), Ievai DRYŽAITEI (Kauno apskrities viešoji biblioteka), Astai VALAITYTEI (Kauno apskrities viešoji biblioteka), Ievai VOLSKYTEI (Klaipėdos apskrities viešoji Ievos Simonaitytės biblioteka), dalyvavusioms rengiant tyrimo dokumentus, renkant ir sisteminant tyrimo duomenis, pateikusioms konstruktyvius pasiūlymus dėl tyrimo organizavimo, taip pat širdingai dėkoja visiems SVB darbuotojams, dalyvavusiems tyrime.

Dr. J. Rudžionienė dėkoja visoms pakviestoms ir tyrime maloniai sutikusioms dalyvauti ir bendradarbiauti SVB – Jonavos, Joniškio, Kelmės, Kupiškio, Mažeikių, Molėtų, Šakių, Šilalės, Širvintų, Švenčionių, Skuodo ir Varėnos, jų vadovams, vadovėms ir darbuotojams, geranoriškai sutikusiems bendradarbiauti atliekant tyrimą; taip pat šių bibliotekų lankytojams, sutikusiems dalyvauti tyrime ir pareiškusiems savo nuomonę.

Autorės nepaprastai dėkingos kantriems recenzentams už dėmesį atliktiems darbams, skirtą laiką, išvalgią kritiką, rekomendacijas, ypač vertingus dalykinius patarimus ir pasiūlymus.

Autorės taip pat nuoširdžiai dėkoja leidinio mokslinei redaktorei dr. Marijai Prokopčik už profesionalias pastabas, palaikymą ir padėsinimą, supratingumą, kantrybę, geranoriškumą ir kolegišką bendradarbiavimą rengiant straipsnius leidiniui.